HAMKORLIKDA O‘QITISH TEXNOLOGIYASINING DIDAKTIK AHAMIYATI

Raxmatullin Rafis Sagitovich
Zaitov Iskander Ravilevich
Ikromova Rano Ubaydullayevna
Qodirova Raxima Rajabovna
Sanitariya-Epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi sohasida kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish markazi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23535694

Annotatsiya. Ushbu tezisda hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining mohiyati, didaktik tamoyillari hamda o‘quvchilarning bilish faolligi, mustaqil fikrlashi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Hamkorlikdagi ta’limni samarali tashkil etishning besh tarkibiy omili, kichik guruhlarda ishlash bosqichlari va baholash usullari tizimlashtiriladi. Natijalar ilmiy adabiyotlar sharhi va didaktik modelga asoslanadi; empirik tajriba natijalari sifatida talqin qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: hamkorlikda o‘qitish, kooperativ ta’lim, didaktik texnologiya, kichik guruh, o‘zaro bog‘liqlik, individual mas’uliyat, refleksiya.

Аннотация. В тезисе рассматриваются сущность технологии кооперативного обучения, её дидактические принципы и возможности развития познавательной активности, самостоятельного мышления и коммуникативной компетентности обучающихся. Систематизированы пять ключевых компонентов совместной учебной деятельности, этапы работы в малых группах и способы оценивания. Выводы основаны на анализе научной литературы и дидактической модели, а не на результатах эмпирического эксперимента.

Ключевые слова: кооперативное обучение, дидактическая технология, малая группа, взаимозависимость, индивидуальная ответственность, рефлексия.

Abstract. This thesis examines the nature and didactic significance of cooperative learning, focusing on student engagement, independent reasoning, and communicative competence. It systematizes five key conditions for effective group learning, practical implementation stages, and assessment approaches. The discussion is based on a review of scholarly literature and a conceptual didactic model rather than original experimental data.

Keywords: cooperative learning, didactic technology, small-group learning, positive interdependence, individual accountability, reflection.

KIRISH

Zamonaviy ta’limning asosiy vazifalaridan biri bilimni tayyor shaklda yetkazish bilan cheklanmay, o‘quvchini faol izlanish, o‘z fikrini dalillash hamda boshqalar bilan mazmunli hamkorlikka yo‘naltirishdan iborat. Shu nuqtayi nazardan, hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi ta’lim oluvchilar umumiy maqsad sari kichik guruhlarda ishlashi, bir-birining muvaffaqiyatiga hissa qo‘shishi va ayni paytda o‘z shaxsiy natijasi uchun javob berishiga asoslanadi (Johnson et al., 1998; Slavin, 2014).

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tadqiqotning maqsadi — hamkorlikda o‘qitishning didaktik ahamiyatini nazariy asoslash, uning asosiy mexanizmlarini ko‘rsatish va dars amaliyotiga tatbiq etishning qulay modelini taklif etish. Metod sifatida pedagogik adabiyotlarning qiyosiy-tahliliy sharhi, umumlashtirish va didaktik modellashtirishdan foydalanildi.

ASOSIY QISM

Hamkorlikdagi ta’lim oddiy guruhlarga ajratishdan farq qiladi: uning samarasi topshiriqning o‘zaro bog‘langan tuzilishi, har bir a’zoning hisobdorligi, konstruktiv muloqot va guruh ishini muhokama qilish bilan belgilanadi. Johnson va hammualliflar (1998) besh asosiy shartni ajratadilar: ijobiy o‘zaro bog‘liqlik, individual mas’uliyat, yuzma-yuz rag‘batlantiruvchi o‘zaro ta’sir, ijtimoiy ko‘nikmalar va guruh jarayonini baholash. Ushbu elementlar birgalikda ishlagandagina hamkorlik didaktik resursga aylanadi.

Birinchidan, bilimning ijtimoiy qurilishi kuchayadi: o‘quvchi masalani sherigiga tushuntirganda bilimni qayta tuzadi, tushunmovchiliklarni aniqlaydi, izoh va misollar asosida xulosasini aniqlashtiradi. Ikkinchidan, tengdoshlar o‘rtasidagi munozara va o‘zaro yordam o‘quv motivatsiyasini rag‘batlantiradi. Slavin (2014) tahlilida guruh maqsadi individual hisobdorlik bilan birga qo‘llanganda o‘zlashtirishni qo‘llab-quvvatlashi alohida ta’kidlanadi. Uchinchidan, hamkorlikda o‘qitish tinglash, fikr bildirish, kelishuvga erishish va nizolarni konstruktiv bartaraf etish kabi ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi (Gillies, 2016).

Vygotsky (1978) ilgari surgan yaqin rivojlanish zonasi g‘oyasi nuqtayi nazaridan hamkorlar o‘rtasidagi tushuntirish va qo‘llab-quvvatlash murakkab topshiriqlarni bajarishga ko‘maklashishi mumkin. Biroq rollar aniq taqsimlanmasa, ayrim o‘quvchilarning passivlashishi yoki kuchli o‘quvchiga haddan ziyod tayanish holatlari yuzaga keladi. Shuning uchun o‘qituvchi guruhdagi ishtirokni kuzatishi, qayta aloqa berishi va individual natijani ham baholashi zarur (Cohen, 1994; Gillies, 2016).

1-jadval. Hamkorlikda o‘qitishning didaktik imkoniyatlari va amaliy vositalari

Didaktik yo‘nalish	**Kutiladigan ta’limiy samara**	**Tavsiya etiladigan usul**
Bilimni o‘zlashtirish	Tushunchalarni izohlash va mustahkamlash	«Jigsaw» (mozaika) usuli
Tanqidiy fikrlash	Dalillarni qiyoslash, asoslash	«O‘yla–juftlash–bo‘lish»
Kommunikativ ko‘nikma	Tinglash va fikr almashish	Bahs-munozara, rollarni taqsimlash
Mas’uliyat	Har bir a’zoning ulushini aniqlash	Individual mini-test va guruh mahsuloti
Refleksiya	Xatolarni aniqlash va takomillashtirish	Guruhning yakuniy o‘zini baholashi

Jadvalda ko‘rsatilgan vositalar darsning maqsadi va o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga qarab tanlanadi. Masalan, «Jigsaw» usulida mavzu qismlarga ajratilib, har bir o‘quvchi o‘z bo‘lagining «eksperti» sifatida guruh a’zolariga tushuntiradi. Bunda yakuniy natija umumiy bo‘lsa-da, alohida so‘rov yoki qisqa test orqali individual o‘zlashtirish ham aniqlanadi (Aronson et al., 1978).

1-rasm. Hamkorlikda o‘qitishning besh o‘zaro bog‘liq tarkibiy elementi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

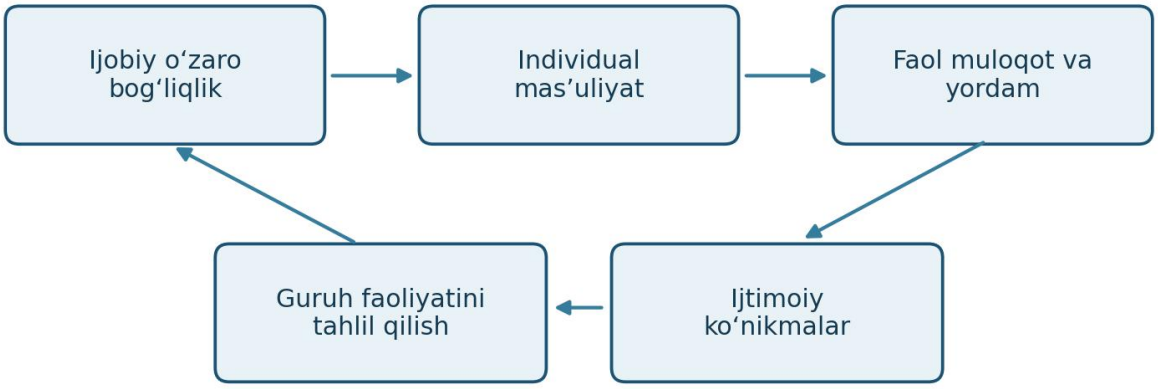

Diagramma konseptual ko‘rinishga ega: undagi yo‘nalishlar miqdoriy o‘lchov yoki tajriba natijasini emas, samarali hamkorlik shartlarining o‘zaro aloqasini ifodalaydi. Ushbu modeldan darsni loyihalash va kuzatish mezonlarini ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Amaliy tatbiq ketma-ketligi quyidagicha tashkil etiladi: avval o‘qituvchi aniq o‘quv natijasini belgilaydi; keyin 3–5 nafarli geterogen guruhlar tuzadi; rollar (muvofiqlashtiruvchi, ma’ruzachi, kuzatuvchi, yozuvchi) taqsimlanadi; o‘zaro bog‘liq topshiriq bajariladi; har bir a’zo individual savollarga javob beradi; yakunda guruh o‘z faoliyatini baholaydi. Bunday tuzilma jarayonning adolatli va kuzatiladigan bo‘lishiga yordam beradi (Johnson et al., 1998).

Baholashda guruh mahsuloti bilan shaxsiy bilimni farqlash muhim: masalan, umumiy loyiha sifati, individual tushunishni aniqlovchi savollar, ishtirokni kuzatish va qisqa refleksiya yozuvi birgalikda qo‘llanishi mumkin. Oliy ta’limdagi kichik guruh o‘qitishiga oid meta-tahlillar ham faol va hamkorlikdagi ishlash akademik natijalar hamda munosabatlarga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini qayd etadi, biroq natija kontekst va tashkil etish sifatiga bog‘liq (Springer et al., 1999; Kyndt et al., 2013).

XULOSA

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyasining didaktik ahamiyati bilimni chuqur o‘zlashtirish bilan bir qatorda muloqot, fikrlash, o‘zaro yordam va mas’uliyatni yaxlit rivojlantirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Uning samaradorligi o‘quvchilarni shunchaki guruhga bo‘lish emas, balki ijobiy o‘zaro bog‘liqlik, shaxsiy javobgarlik, faol muloqot va refleksiyani ongli ravishda loyihalashga bog‘liq. Shu bois pedagog dars maqsadi, vazifa murakkabligi, guruh tarkibi va baholash mezonlarini oldindan belgilashi, jarayon davomida muntazam qayta aloqa ta’minlashi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aronson, E., Blaney, N., Stephan, C., Sikes, J., & Snapp, M. (1978). The jigsaw classroom. Sage Publications.
2. Cohen, E. G. (1994). Restructuring the classroom: Conditions for productive small groups. Review of Educational Research, 64(1), 1–35. https://doi.org/10.3102/00346543064001001
3. Gillies, R. M. (2016). Cooperative learning: Review of research and practice. Australian Journal of Teacher Education, 41(3), 39–54. https://doi.org/10.14221/ajte.2016v41n3.3
4. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (1998). Active learning: Cooperation in the college classroom (2nd ed.). Interaction Book Company.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Kyndt, E., Raes, E., Lismont, B., Timmers, F., Cascallar, E., & Dochy, F. (2013). A meta-analysis of the effects of face-to-face cooperative learning. Do recent studies falsify or verify earlier findings? Educational Research Review, 10, 133–149. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2013.02.002
6. Roseth, C. J., Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Promoting early adolescents’ achievement and peer relationships: The effects of cooperative, competitive, and individualistic goal structures. Psychological Bulletin, 134(2), 223–246. https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.2.223
7. Slavin, R. E. (2014). Cooperative learning and academic achievement: Why does groupwork work? Anales de Psicología, 30(3), 785–791. https://doi.org/10.6018/analesps.30.3.201201
8. Springer, L., Stanne, M. E., & Donovan, S. S. (1999). Effects of small-group learning on undergraduates in science, mathematics, engineering, and technology: A meta-analysis. Review of Educational Research, 69(1), 21–51. https://doi.org/10.3102/00346543069001021
9. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
10. Webb, N. M. (2009). The teacher’s role in promoting collaborative dialogue in the classroom. British Journal of Educational Psychology, 79(1), 1–28. https://doi.org/10.1348/000709908X380772

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.